

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱԹԵՐԹ

ԹԻԻ 9-10
ՍԵՊՏԵՄԵՐ - ՅՈՎՏԵՄԵՐ

Ցարեկան 20 ֆրանկ:

ԼԵ. ՑԱՐԻ 1921

ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ

ԼԵՋՈՒՐԱԿԱՆ ՆՄԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՓԻՆՈՆԻ
ՆԻ ԻՐԵՆԵՍԻ ՀԱՅ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆ-
ՆԵՐՈՒ ՄԷՃ

նախընտրված¹ բացարձա-
կապէս կը մերժե-
ց. Տէր-Մկրտ-
տիչեանի եւ
Շ. Տէր-Մինա-
սեանի ենթա-
դրութիւնը թէ
իրենէսի գոր-

ծերը Հայերէնի թարգմանուած են 650-
750 թուականներու միջեւ: Իր կարծիքով՝
քանի որ Փիլոնի գործերուն Հայ թարգմա-
նութեան իրենէսի թարգմանութեան ոճին
ու լեզուին հետ ունեցած մեծ նմանու-
թիւնը բաւական պատճառ է թարգմանիչ-

ներու նոյնութիւն հետեցընելու¹, ու դար-
ձեալ քանի որ — իր կարծիքով² — Փիլոնի
գործերը Հայերէնի թարգմանուած են
450ին, հետեւեալը այս շրջանին մօտաւո-
րապէս պէտք է զեռեղել նաեւ իրենէսի
Հայ թարգմանութեան ժամանակը: Ուսուց-
չապիտը իր այս յօդուածով լաւագոյն գործ-
մը արտադրած կը ըլլար անտարակոյս, եթէ
իր շատ կարեւոր համեմատութիւններով
փոխանակ իրենէսի թարգմանութեան
ժամանակը որոշել փորձելու, փորձել ա-
ռաւելապէս միայն Փիլոնի եւ իրենէսի Հայ
թարգմանիչներուն նոյնութիւնը
ապացուցանել վերջնականապէս:

Այս մասին ես արդէն զանազան տեղեր
առիթմ ունեցած եմ դիտողութիւններ ընե-
լու³. Ներկայիւս կը ցանկամ ընդարձակօրէն
շօշափել այս խնդիրը ու անգամ մըն ալ
մտադրութեան յանձնել երկու մեծ հեղի-

¹ I think I have demonstrated that the ver-
sions of Philo and of Irenaeus were made by one
and the same translator, առգ, էջ 193: Նոյնպէս,
էջ 194:

² Տես Հանդէս Ամսօրեայ 1890, էջ 158 եւ Յու-
շարձան, էջ 193, New the version of Philo... be-
long to the first half of the fifth century.

³ Տես Հանդէս Ամսօրեայ 1910, էջ 283, 303.
1911, էջ 102-103:

¹ The age of the old Armenian Version of
Irenaeus, Յուշարձան գրական ժողովածոյ, էջ 193-202:

նախներու հայ թարգմանութեանը մէջ երեւան եկող զգալի նոյնութիւնները, նոյնութիւններ, որոնք բնականաբար կը մղեն զմեզ նաեւ ընդունելու՝ թարգմանիչներու բացարձակ նոյնութիւնը:

Աւելորդ է մասնաւոր ծանրակշռութիւն տալ այս տեղ Փիլոնի եւ Իրենէոսի գործերուն թարգմանութեան արուեստին բացարձակ նոյնութեան, քանի որ ծանօթ է արդէն թէ Փիլոնի «հայերէն թարգմանութիւնը ստրկաբար բառ առ բառ է¹», նոյն ստրկական թարգմանութիւնը կը ներկայացնէ նաեւ Իրենէոսի հայ թարգմանիչը, ինչպէս յոյն հատակոտորներու պարզ համեմատութիւն մը կը ցուցնէ²: Շատ կարեւոր է ընդհակառակն նկատողութեան առնուլ հետագայ երեք կէտերը.

1. Փիլոնի եւ Իրենէոսի գրութեանը նոր ու ցանցառ բառամթերքին բացարձակ նոյնութիւնը.

2. Սովորական բառերու այլեմաստ կիրարկումը.

3. Ս. Դրոց յառաջերութիւններուն՝ Եօթնասնից թարգմանութեանէն անկախ՝ լեզուական բառացի նոյնութիւնը:

Այս երեք կէտերն իրարու միացած՝ կ'ընծայեն մեզի վերջնական ապացոյցը թէ Փիլոնի եւ Իրենէոսի ծանօթ երկերուն հայ թարգմանիչը մի եւ նոյն անձն է եղած:

1. Նոր ու ցանցառ բառերու նոյնութիւնը այնքան զգալի ու այնքան բացայայտ է, որ երկու հեղինակներու գրութիւնները զերար փոխադարձաբար կրնան սրբազրել ու լուսաբանել. այսպէս օրինակի համար Իրենէոսի սաղախնթոր բառը (Ընդդ. Հերձ., էջ 110) Փիլոնի ախնթորագոյն բառով (Ծառք, էջ 72, 78) թէ կը սրբազրուի եւ թէ կը լուսաբանուի եւ հակառակէն Իրենէոսի «Անխոտորնակ զհաւատոցն քանուն ունել պարտիմք», նախադասութիւնն աչքի առջեւ

ունենալով (Ծոցք, էջ 3)՝ շատ հեշտիւ կրնանք ուղղել Փիլոնի սա հատուածը, «ո՛ր է ծննդեանն անփոփոխք անունն», (Թաղաք յառաջախնամ. Ա, էջ 40) ու կարգաւ «անփոփոխ քանունն», ուղիղ այս ձեւին է կրցած անդրադառնալ Աւգերեան ու թարգմանած է բառական *ubi est natalitiorum nomen immutabile?* (տես Նորայր, Բառաքնութիւն, էջ 24): — Զանցառ ու միայն Իրենէոսի ու Փիլոնի սեփական բառերուն ամբողջական ցանկը յառաջ բերել կարելի չէ հոս, հետեւաբար հետեւեալ շատ կարեւորները մէջ բերելով կը գոհանամ: — Անագղակ, Ընդ. Հերձ., էջ 45 = Փիլոն Նախ., էջ 34. — անքաղաքաղայ, Ընդ. Հերձ., էջ 29 = Փիլոն Ծառք, էջ 283. — անքարեփորձութիւն, Ընդ. Հերձ., էջ 226 = Փիլոն Ծառք, էջ 20. — անպախ, Ծոցք, էջ 1 = Փիլոն Ծառք, էջ 57. — ապաքանութիւն (ջատագոյնութիւն), Ընդ. Հերձ., էջ 105 = Փիլոն Լինել., էջ 47, Ծառք 161. — առապելաստեղծեմ, Ընդ. Հերձ., էջ 84 = Փիլոն Ծառք, էջ 178. — աւելատացութիւն (ազահութիւն), Ընդ. Հերձ., էջ 28, 37, 40 եւ այլն = Փիլոն Ծառք, էջ 38, 88, 257, 262, 265 եւ այլն. — «Դակ մեր միաբան եւ քաղաճայն է բարքս ընդ գոհութիւնն... նուագաբար յարմարապէս հասարակութիւն եւ միութիւն պատելով մարմնոց եւ հոգւոյ», Ընդ. Հերձ., էջ 61. համեմատէ Փիլոն «յարմարական եւ նուագաւոր քաղաճայնութիւն կատարէր», Ծառք, էջ 31. — քառացի, Ընդ. Հերձ., էջ 234 = Փիլոն Ծառք, էջ 20. — գերադրութիւն, Ընդ. Հերձ., էջ 13, 130 = Փիլոն Ծառք, էջ 32. — զննեհարութիւն, Ընդ. Հերձ., էջ 136 = Փիլոն Լինել., էջ 419. — ղեռաղեռ, Ընդ. Հերձ., էջ 139 = Փիլոն Ծառք, էջ 20. — դրաստ, Ծոցք, էջ 10, 12, 13 եւ այլն = Փիլոն Ծառք, էջ 12, 124 եւ այլն. — երկիր (երկրորդ), Ընդ. Հերձ., էջ 79, 87 = Փիլոն Լինել.,

¹ Կոնստանտին, Հանդէս Երևան, 1908, էջ 158.

² Ինչպէս նկատուի Փիլոնի «Անխոտորնակ» ծառքի 158-րդ էջի վերջում.

Ամսօրեայ 1910, էջ 203.

44 52

5. Յոյցք, էջ 15:

Փիլոն Լինեւ, էջ 160:

Աւրհնեալ Տէր (Աստուած), Աստուած Սեմայ եւ եղեցի Քամ պարանի նորա (էջ 16)... ընդարձակեցէ Աստուած Յարեթի... եւ եղեցի Քամ պարանի նորա:

Աւրհնեալ Տէր Աստուած, Աստուած Սեմայ, եւ եղեցի Քանան պարանի նորա... ընդարձակեցէ Աստուած Յարեթի... եւ եղեցի Քանան պարանի նորա:

Ծանոթ. Թ, 26—27:

Օրհնեալ տէր Աստուած, Աստուած Սեմայ, եւ եղեցի Քանան ծառայ նորա, ընդարձակեցէ Աստուած Յարեթի... եւ եղեցի Քանան ծառայ նորա:

6. Ընդ. Հերմ., էջ 232: Փիլոն Լինեւ, էջ 187:

Ջաւակի քում տաց շէրէր շայն, է գետնի երկրորդի շէրէր շայն, է գետնի յէր Սերմանի:

Ջաւակի քում տաց շէրէր շայն է գետնի երկրորդի շէրէր շայն, է գետնի յէր Սերմանի:

Ծանոթ. Ժ, 18:

Ջաւակի քում տաց շէրէր շայն, է գետնի երկրորդի շէրէր շայն, է գետնի յէր Սերմանի:

7. Յոյցք, էջ 33:

Փիլոն Լինեւ, էջ 237, 242 (616), 245:

Եւ երեւեցաւ նմա Աստուած աւաղանի Մամբրէին... ետես եւ ահա երեք արքանցեալ կային է Քերայ (տպ. է վերայ) նորա եւ երկիր էպագ յերկիր եւ ասաց Տէր, եթէ արդարեւ գտի շնորհա առաջի քո:

Եւ երեւեցաւ Տէր Աստուած Աբրահամին է կաշմուր Մամբրէին (էջ 237) ետես եւ ահա արքան երեք կային է Քերայ (էջ 242, 243, նորա (էջ 242) եւ երկիր էպագ (616) եւ ասաց յերկիր (245) եւ ասաց Տէր թէ արդարեւ գտի շնորհա առաջի քո:

Ծանոթ. Ժ, 1—3:

Եւ երեւեցաւ նմա Աստուած աւաղանի Մամբրէին... ետես եւ ահա արքան երեք կային է Քերայ (էջ 242, 243, նորա (էջ 242) եւ երկիր էպագ (616) եւ ասաց յերկիր (245) եւ ասաց Տէր թէ արդարեւ գտի շնորհա առաջի քո:

8. Ընդ. Հերմ., էջ 104:

Փիլոն Լինեւ, էջ 291:

Եւ ասաց երեքայնի յերկիր, հայր մեր ծեր է, եւ ոչ ոք է որ մտցէ առ մեզ, որպէս լայն է ամենայն երկրի:

(Եւ ասաց) երեքայնի յերկիր, հայր մեր ծեր է, եւ ոչ ոք է որ մտցէ առ մեզ, որպէս լայն է ամենայն երկրի:

Ծանոթ. Ժ, 31:

Եւ ասէ երեք յերեք, հայր մեր ծերացեալ է եւ չէ ոք յերկրի որ մտանիցէ առ մեզ, որպէս աւրէն է ամենայն երկրի:

9. Ընդ. Հերմ., էջ 77:

Փիլոն Լինեւ, 370:

Բաւաւ հարեալ ունէր շէրէր շայն իւրայ, Յակոբ կոչեցաւ որ է իւրայ:

Բաւաւ հարեալ ունէր շէրէր շայն իւրայ, Յակոբ կոչեցաւ որ է իւրայ... զոր եբրայեցիքն կոչեն Յակոբ:

Ծանոթ. Ի, 26:

Եւ ձեռն նորա ունէր զգորշապարէ Խաւայ. եւ կոչեաց զանուն նորա Յակոբ:

Հ. ԱՐԽՍԱՎԵՍ ՎԱՐԳԱՆԵԱՆ

ՎԱՐԳԱՆ ԲԵՐԵԼԻՅԻ

(Հարաւորութիւն)

2.

Գրութիւններ:

Ընդարձակ ու արդաստանց էր վարդան Արեւելցւոյ գործնական ասպարէզը: Սակայն աւելի լայնածիր ու մրգաւէտ է գրականութեան հրապարակն, ուր թեւակոխած կեանքի գարնան մէջ եւ կուրծք տալով ամէն խոշունդի ճգնած է մինչեւ արեւնորոյ ծաղկիլը. միայն մահը է կրցած է իւր մատերէն կորզել գրիչն ու զայն կրցած է իւր մատերէն կորզել գրիչն ու զայն անգործութեան դատապարտել:

Պատմութիւն, Մեկնութիւն, Ճառասանցութիւն անոր առօրեայ զբաղումները կ'ըլլան եւ ամենուն մէջ եթէ ոչ միշտ, սակայն ընդհանրապէս հոյակապ կը հանդիսանայ ու դափնէպատկով կը պահուի: Այժմ նա Պատմագիր է բազմահմուտ, ճարտասան է բանիւրուն, Մեկնիչ է մեղուաջան:

Երբ ուղեմ անոր գրական արդիւնքները դասաւորել, ստիպուած կը զգամ զիս հետեւեալ կարգն ընտրել:

1. Պատմութիւն,
2. Մեկնութիւններ,
3. Ներբողներ,
4. Շարականներ,
5. Մանր երկեր,
6. Տարակուսական երկեր,
7. Անհրապաղատ երկեր,
8. Թարգմանութիւններ:

1. Պատմութիւն. վարդանի գրական գործքերուն ընտրելագոյններէն մին է անոր